

SPANNING

HET NIEUWE KABINET: KANSEN EN BEDREIGINGEN

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 12, nummer 9, oktober 2010

HET NIEUWE KABINET: KANSEN EN BEDREIGINGEN

VVD en CDA hebben een regering gevormd. Omdat die twee partijen samen net aan een derde (52) van de 150 Kamerzetels hebben hadden ze extra steun nodig. Deze hebben ze ingekocht bij Geert Wilders en zijn 24 leden tellende kamerfractie. Om de PVV'ers aan hun kant te krijgen, hebben Rutte en Verhagen, de kopmannen van VVD en CDA, concessies moeten doen. Concessies op een aantal punten zoals het instandhouden van het ontslagrecht en de WW. Daarnaast volgen ze Wilders wel in een aantal plannen waarmee de positie van sommige migranten onder druk wordt gezet.

Op de meeste punten zetten de nieuwe regeringsleiders de neo-liberale agenda voort. Alsof er geen crisis aan de gang is, een crisis die juist naar boven is gekomen door het ongebreidelde liberalisme. We kunnen verwachten dat als de plannen daadwerkelijk worden uitgevoerd en de bevolking de gevolgen ondervindt, er stevige protesten zullen volgen. We kunnen onze borst nat maken. Voor de regering goed en wel met de uitvoering van haar plannen kan beginnen, krijgt de bevolking de mogelijkheid om de regering een rapportcijfer te geven. De verkiezingen voor Provinciale Staten van 2 maart 2011 zullen ongetwijfeld grotendeels worden beschouwd als het eerste oordeel over de regering Rutte. Tiny Kox schrijft in deze Spanning (p. 3-6) hoe belangrijk deze verkiezingen worden. Provinciale Staten bepalen namelijk de samenstelling van de Eerste Kamer en deze Kamer heeft de wettelijke mogelijkheid om wetten die door de Tweede Kamer zijn aangenomen, tegen te houden. Als de nieuwe Eerste Kamer een linkse meerderheid heeft, dan zal ze het de

regering knap lastig kunnen maken bij het ten uitvoer brengen van haar rechtse plannen. SP'ers zullen daarom hard aan de slag moeten om de verkiezingen tot een succes te maken. SP-Tweede Kamerlid Paulus Jansen geeft in een tweetal bijdragen over kernenergie en over de ondergrondse opslag van CO₂ het belang aan van de discussies hierover. Discussie die op provinciaal niveau ook zullen worden gevoerd (p. 7-11).

De redactie vroeg twee economen van buiten de SP om hun oordeel over het regeerakkoord. Harry Verbon (p. 13-14) en David Hollanders en Jasper Laros (p. 15-16). De schrijvers laten vooral zien wat de regering verzuimt te doen.

Karel Koster, de SP-Tweede Kamer medewerker buitenlandse zaken schreef een artikel voor Spanning over de geleidelijke privatisering van leger taken (p. 17-19). Die ontwikkeling is het verst voortgeschreden in het Amerikaanse leger, maar ook in het Nederlandse leger op missie worden steeds meer taken uitbesteed aan particuliere bedrijven.

Een andere Kamermedewerker van de SP, Robert Vergeer, promoveerde onlangs aan de TU Delft. Hij schreef een dissertatie, helaas in het Engels, waarin hij aantoont dat de flexibilisering van de arbeidsmarkt geen garantie is voor een dalende werkloosheid en een bloeiende economie (p.20-21). Wat de meeste economen en rechtse politici ook beweren.

We sluiten Spanning weer af met een Rijke Rooie Leven en de opinie. In het RRL een prent uit 1890 waarin socialisten van toen duidelijk maakten hoe zij de strijd tegen het kapitalisme zagen en vooral hoe zij die voerden. Op de Opiniëpagina laat Hans van Heijningen zijn licht schijnen over het regeerakkoord.

N.B. Met ingang van deze aflevering is de redactie gewijzigd. Diederik Olders is uit de redactie van Spanning en full time naar de Tribune vertrokken. Arjan Vliegthart volgt hem op.

INHOUD

3
SPANNENDE VERKIEZINGEN VOOR
PROVINCIALE STATEN EN EERSTE
KAMER OP KOMST

7
MILIEUVRAAGSTUKKEN IN DE
PROVINCIES

8
CO₂-OPSLAG: WATER NAAR DE ZEE
DRAGEN

10
TWEDE KERNCENTRALE BORSSELE: EEN
KORTZICHTIGE INVESTERING

12
HET REGEER- EN GEDOOGAKKOORD
ONDER DE LOEP

13
VVD-CDA-PVV EN DE KUNST VAN HET
NIET (ZELF) BEZUINIGEN

15
GEEN WOORD OVER DE BANKENCRISIS

17
OORLOG EN PRIVATISERING

20
FLEXIBILISERING ARBEIDSMARKT
IS GEEN GOED IDEE

22
HET RIJKE ROOIE LEVEN

24
OPINIE

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het
Wetenschappelijk Bureau van de SP

Een abonnement kost 12 euro per jaar voor
SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De
betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Vijverhofstraat 65
3032 SC Rotterdam

T (010) 243 55 40

F (010) 243 55 67

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Vijverhofstraat 65
2032 SC Rotterdam

T (010) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Sjaak van der Velden

Arjan Vliegthart

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Arjan Vliegthart

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Antoni Gracia

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

Foto cover

Peter Hiltz / Hollandse Hoogte

SPANNENDE VERKIEZINGEN VOOR PROVINCIALE STATEN EN EERSTE KAMER OP KOMST

Tekst: Tiny Kox, senator voor de SP Foto: Amber Beckers / Hollandse Hoogte

Op 2 maart 2011 kiest Nederland nieuwe Provinciale Staten. Twee maanden later, op 23 mei, kiezen de 564 nieuwgekozen Statenleden een nieuwe, 75-koppige Eerste Kamer. Bij de provincieverkiezingen beslissen de kiezers daarmee over de politieke verhoudingen in elke provincie én in de Eerste Kamer. Bovendien worden die verkiezingen de eerste grote test voor de nieuwe regering. Twee goede redenen om ernaar uit te zien – en om er het grote belang van in te zien.

Provinciale Staten en de Eerste Kamer hebben met elkaar gemeen dat ze hun werk doorgaans in de schaduw van de lokale en nationale politiek doen. Gemeenteraden gaan over wat er dichtbij huis, in stad en dorp, gebeurt; de Tweede Kamer is de arena waar de nationale politiek zich vooral laat gelden. De provincie is een typisch middenbestuur, tussen nationaal en lokaal in. En de Eerste Kamer is de ‘Kamer van heroverweging’. Daar worden de in de Tweede Kamer aangenomen wetten nog een keer onder de loep genomen, buiten de schijnwerpers van de media, voordat ze bindende wetgeving worden.

Zelden halen deze twee volksvertegenwoordigingen de voorpagina’s van de krant of de opening van het journaal. Soms wel, bijvoorbeeld toen Provinciale Staten de knoop moesten doorhakken of publieke energiebedrijven Essent en Nuon geprivatiseerd zouden worden en verkocht aan buitenlandse multinationals. Of toen de Eerste Kamer met de regering zo hard botste over het wel of niet kiezen van burgemeesters, dat de minister van Binnenlandse Zaken moest aftreden.

ONBEKEND MAAKT ONBEMIND

Onbekend maakt onbemind, dat blijkt uit de opkomstcijfers. Waar altijd meer

dan de helft van de kiezers de moeite neemt een stem uit te brengen bij raadsverkiezingen en 70 procent of meer meedoet aan de verkiezingen voor de Tweede Kamer, lag de opkomst bij provinciale verkiezingen nu al drie keer op rij onder de 50 procent. Alleen de verkiezingen van het Europees Parlement scoren nog lager. Dan ligt de opkomst stevast onder de 40 procent.

De opkomst van de komende provinciale verkiezingen wordt in 2011 wellicht een stuk hoger. Er ligt dan immers een eerste kans voor kiezers om een oordeel te geven over alles wat er na de Kamerverkiezingen van juni 2010 is gebeurd. Voor het eerst zal de PVV van Geert Wilders kandidaten stellen. Het gehalveerde CDA zal alles op alles zetten om zich te hervinden. De VVD zal proberen de status van grootste partij te verdedigen. PvdA en SP gaan strijden wie de grote partij op links

gaat worden. En, als er dan een nieuw kabinet is aangetreden, kan ook een eerste kiezersoordeel daarover worden verwacht. Naast een beoordeling kunnen de kiezers ook een werkelijk oordeel uitspreken. Indien zij de partijen die dan de regering vormen geen meerderheid verschaffen in de Eerste Kamer, wordt regeren namelijk erg problematisch, aangezien elke wet ook de instemming van de Senaat nodig heeft. In het verleden is het niet eerder voorgekomen dat een regering wel op de steun van de Tweede Kamer kon rekenen maar niet op een vergelijkbare steun aan de overkant van het Binnenhof in de Eerste Kamer. Slagvaardig opereren zal niet eenvoudig zijn. Al helemaal niet als er een regering komt die in de Tweede Kamer niet echt gesteund wordt door een meerderheid, maar slechts gedoogd. Een meerderheid van de huidige Eerste Kamer heeft onlangs bij de informateur aandacht voor dat ‘detail’ gevraagd en een gesprek daarover voorgesteld.

De Provinciale Staten zijn onbekend. Het werk dat door de 564 Statenleden en de dagelijkse bestuurders – de ‘gedeputeerden’ – in de provincies wordt verzet, onttrekt zich vaak aan het oog. Toch gaat er heel wat geld om bij de twaalf provincies. Afgelopen jaar was er in totaal bijna 7,5 miljard euro aan uitgaven begroot. Het grootste deel daarvan is besteed aan verkeer en vervoer (28 procent) en aan welzijn (23 procent). Activiteiten op het gebied van economie en van milieu zijn andere grotere uitgavenposten. In het verleden is veel wildgroei opgetreden en zijn provincies zich met van alles en nog wat gaan bemoeien. Dat konden ze zich permitteren door hun in vergelijking met andere overheden riante reserves. Die zijn door de verkoop van de energiebedrijven Essent en Nuon nog veel groter geworden. De provincies hebben nu samen 17 miljard achter de hand. Volgens de meeste politieke partijen dienen provincies zich echter veel meer te richten op een aantal kerntaken en de rest vooral over te laten aan de gemeenten. De provincies zullen het hoe dan ook met beduidend minder geld moeten gaan doen in de nabije toekomst. Dat alleen wordt een uitdaging voor de nieuwe Provinciale Staten.

De vergaderzaal van de Eerste Kamer

BEZUINIGINGEN IN AANTOCHT

De provincies realiseren zich dat en hebben hun eigen toekomstplan gemaakt. Daarin zien ze voor zichzelf zeven hoofdtaken.

1. **Duurzame ruimtelijke ontwikkeling en inrichting, waaronder waterbeheer.**
2. **Milieu, energie en klimaat.**
3. **Vitaal platteland.**
4. **Regionale bereikbaarheid en regionaal openbaar vervoer.**
5. **Regionale economie.**
6. **Culturele infrastructuur en monumentenzorg.**
7. **Kwaliteit van het openbaar bestuur.**

Daarnaast is er nog een achtste, wettelijke taak voor de provincies: de uitvoering van de Wet op de jeugdzorg. Daarover is echter veel discussie gaande. Een nieuw kabinet zou er voor kunnen kiezen de jeugdzorg goeddeels bij de gemeenten onder te brengen.

Wat voor regering er ook komt, er zal hoe dan ook een stevige ingreep in de kas van de provincies worden gedaan. Al in 2011 wordt er 300 miljoen minder door de rijksoverheid in het provinciefonds gestort. Dat betekent dat van die subsidiestroom een kwart opdroogt. In elke provincie worden daarom stevige bezuinigingsplannen in de steigers gezet. Naast het provinciefonds krijgen de provincies ook doeluitkeringen van het rijk voor specifieke taken, zoals de jeugdzorg en de bodemsanering. Ook daar zal echter kritisch naar gekeken worden. En als taken verschuiven naar de gemeenten, schuift het budget mee. Een derde geldstroom voor de provincies komt van de provinciale ‘opcenten’. Dat is een toeslag op de landelijke motorrijtuigenbelasting. In totaal goed voor een dik miljard euro aan inkomsten. Ook de toekomst van die geldstroom is twijfelachtig, nu veel partijen die belasting op een vervoer-

middel willen vervangen door een belasting op het vervoer zelf. Of daarbij een provinciale toeslag past, is nog maar de vraag. Laatste grote geldstroom (naast de leges voor door de provincies verstrekte milieuvergunningen) is het rendement op opgespaarde reserves. Maar ook die reserves hebben de aandacht van het rijk getrokken. De provincies die zich rijk waanden door de omstreden verkoop van hun aandelen Essent en

In 2007 scoorde de SP bij de provinciale verkiezingen bijna 15 procent van het totaal uitgebrachte aantal stemmen. Dat leverde 83 Statenleden in het land op. In Brabant en Limburg werd de SP tweede partij, na het CDA en voor VVD en PvdA. De provinciale score werd bij de Eerste Kamerverkiezingen vertaald in 12 senaatszetels. (Een daarvan ging later verloren door een afsplitsing.)

Nuon, kunnen daar nu wel eens rap het slachtoffer van worden. Waarom zoveel geld in de provincies laten liggen als het zo hard landelijk of lokaal nodig is, vragen veel partijen zich hardop af.

Wie hun programma's vergelijkt, ziet dat breed de opvatting bestaat dat provincies boven hun stand leven en nog verder afgeslankt moeten worden. Volgens het Interprovinciaal Overleg, waarin de twaalf provincies samenwerken, zullen extra bezuinigingen ten koste gaan van de provinciale kerntaken, vooral de regionale ruimtelijke en economische ontwikkeling. De landelijke politiek lijkt van die waarschuwing nog niet erg onder de indruk, zeker nu er sprake is van grote krapte in de overheidsfinanciën. Van solidariteit tussen de verschillende lagere overheden is ook geen sprake.

IEDER VOOR ZICH

Nu overal kortingen dreigen, gaan de belangenbehartigers van gemeenten, provincies en waterschappen de confrontatie niet meer uit de weg. De waterschappen, zelf doelwit van provincies en gemeenten, beklemtonen dat het overdragen van hun taken aan de provincies in ons laaggelegen land buitengewoon gevaarlijk kan zijn. De gemeenten willen zoveel mogelijk taken en geld naar zich toe trekken en leggen graag uit dat zij zoveel beter werken dan provincies.

Dat betekent dat het ongewis is wat en in welke mate de provincies in de komende jaren zullen kunnen doen. En mogen doen. Er gaan stemmen op om een einde te maken aan de 'open huishouding' die de Nederlandse provincies tot nu volgens de Grondwet mogen voeren. Het grootste deel van hun budget is vrij besteedbaar, slechts een gedeelte is 'geoormerkt' geld. Indien de autonomie van de provincies aan banden wordt gelegd, zal het provinciale bestuur veel meer dan nu aan bepaalde activiteiten gebonden worden en van andere activiteiten afgehouden.

Omdat de provinciale bestuurders de bui al zien hangen, komen uit die kring nu voorstellen om het allemaal wat zuiniger aan te doen. Behalve het toespitsen op een beperkt aantal

Provinciale Staten en Eerste Kamer zijn sinds 1848 formeel aan elkaar verknoot, daar het sindsdien de Statenleden zijn die de senatoren in de Eerste Kamer kiezen. Doorgaans gaat dat van een leien dakje, en alleen als er iets hapert wordt het nieuws. Zoals in 2007, toen vrijwel elke partij iemand in de Eerste Kamer verkozen zag die daartoe niet door zijn of haar partij was aangewezen. Dat kon omdat een afspraak tussen enkele Statenleden voldoende was om iemand met 'voorkeur' in de Eerste Kamer gekozen te krijgen. Dat zal in 2011 niet meer gebeuren. Naar aanleiding van de gebeurtenissen in 2011 heeft de Tweede Kamer een wetswijziging aangenomen die dergelijke akkoordjes vrijwel onmogelijk maakt. Ook wordt er een streep gezet door de mogelijkheid lijstverbindingen aan te gaan. Ook dat leidde immers eerder tot een ordinaire koehandel. Pikant detail: de Eerste Kamer moet nog zijn akkoord aan de wetswijziging geven, voordat de regeling ook bindend wordt. Dat zal echter geen probleem zijn nu de wetswijziging op uitdrukkelijk verzoek van de Eerste Kamer door de regering is voorgesteld.

kerntaken, zien ze mogelijkheden voor meer efficiency en meer samenwerking met andere overheden. Ook wordt er door hen gepleit voor het integreren van onderdelen van Rijkswaterstaat en de provinciale waterstaat – en het onderbrengen van het besturen en het werk van waterschappen bij provincies en gemeenten. Ook zien ze besparingen als de rijksoverheid een aantal ministeries beter zou laten samenwerken of zou laten fuseren, zoals de ministeries van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, Landbouw en Economische Zaken.

GROTER OF JUIST KLEINER

Veel politieke partijen pleiten voor provinciale schaalvergroting. Naast bijna 450 gemeenten ook nog eens twaalf provinciale besturen in stand houden, wordt door hen te veel van het goede gevonden. Zeker omdat we naast rijksoverheid ook nog te maken hebben met regionale samenwerkingsverbanden en met de steeds grotere invloed van 'Brussel' op de gang van

zaken in Nederland. Van VVD tot PvdA mag daarom het mes in de provinciale begrenzing. Er wordt gedacht over een grote 'randstadprovincie' en het samenvoegen van de drie noordelijke provincies. De SP is de enige partij die liever de andere kant op wil, naar kleinere 'regioprovincies'. Daarbij zou aansluiting kunnen worden gezocht bij de sinds kort bestaande veiligheidsregio's en politieregio's in het land. Die regio's zouden zich kunnen richten op de taken die hen per wet opgedragen worden. Omdat voor die wettelijke taken ook budget bijgeleverd moet worden, is een eigen provinciaal belastinggebied dan niet meer nodig. Met dit pleidooi is de SP echter vooralsnog een roepende in de woestijn. Wel wordt er door verschillende provinciale besturen gesteld dat het eenheidsworstidee voor de provincies wellicht niet meer past in de huidige tijd.

Of de huidige provincies ooit verdwijnen, is de vraag. In de afgelopen 150 jaar zijn ze voortdurend onderwerp van discussie geweest, maar hebben ze altijd overleefd. Hun bestaan is in de Grondwet vastgelegd. Wel is de rijksoverheid bevoegd de geografische grenzen van de provincies vast te

De meeste landen in Europa kennen een tweekamerstelsel. Een aantal landen heeft een eenkamerstelsel, zoals de Scandinavische landen, Portugal, Slowakije, Oekraïne en Griekenland. Vaak is de Eerste Kamer in een land de vertegenwoordiging van deelstaten of provincies. In Nederland is dat echter niet het geval. We zijn een gedecentraliseerde eenheidsstaat. Weliswaar kiezen de leden van Provinciale Staten de leden van de Eerste Kamer, maar daarna bestaat er geen enkele binding tussen Senaat en provinciale volksvertegenwoordiging. De Eerste Kamer is overigens evenmin gebonden aan een regeerakkoord. Dat bindt slechts fracties in de Tweede Kamer. In de praktijk echter weet een regering zich ook in de Eerste Kamer verzekerd van de politieke steun van die fracties wier partijen in de Tweede Kamer de regering steunen.

stellen en hun budget en takenpakket verregaand te bepalen. Dat daarover in de komende tijd meer dan voorheen gesproken zal worden, lijkt al wel vast te staan. Waar het uiteindelijk naartoe gaat, nog lang niet. Mede daarom is een sterke vertegenwoordiging van de SP ook op provinciaal niveau van groot belang. Dat is ook met het oog op wat de provincies de komende jaren hoe dan ook wel zullen blijven doen. De aanleg van provinciale wegen, het regionale openbaar vervoer, het opstellen van streekplannen waarin de ruimtelijke ontwikkeling binnen de provincie wordt aangegeven: waar wordt plek gemaakt om te wonen, te werken, te recreëren? Waar reserveren we ruimte voor de natuur, waar kan de landbouw zich ontwikkelen, en in welke mate? Daarnaast is de provincie op cultureel terrein vooralsnog een belangrijke speler. De regionale omroepen ontvangen een groot deel van hun budget via de provinciale overheid, en de monumentenzorg ligt ook voor een aanzienlijk deel in provinciale handen. En zolang de jeugdzorg bij de provincie is ondergebracht, verdient de aansturing daarvan en het toezicht daarop alle aandacht.

HET KWADE VOORKOMEN

Ook over de Eerste Kamer wordt sinds jaar en dag gesproken, zonder dat er overigens veel verandert. De grote man van de Nederlandse staatsinrichting, Johan Rudolf Thorbecke, noemde de Eerste Kamer een orgaan 'zonder grond of doel' - maar dat voorkwam niet dat de Eerste Kamer gewoon bleef. Lange tijd als bastion tegen 'de waan van de dag', die wellicht in de Tweede Kamer mocht heersen. Toen in 1848 de positie van de Eerste Kamer opnieuw in de Grondwet werd verankerd, omschreef minister Donker Curtius de taak van dat deel van de nationale volksvertegenwoordiging in de legendarische woorden dat de Eerste Kamer er niet was 'om het goede te stichten maar om het kwade te voorkomen'. Bij de grootscheepse grondwetswijziging aan het einde van de Eerste Wereldoorlog wist de Eerste Kamer opnieuw te overleven. Een liberaal amendement om tot een eenkamerstelsel over te gaan, haalde het toen niet. Dat gold ook ongeveer zestig jaar later, toen een amendement van de PvdA'er

Klaas de Vries geen meerderheid in de Tweede Kamer wist te verwerven. Sindsdien bestaat er een ruime meerderheid in beide Kamers om het tweekamerstelsel te handhaven. En omdat verandering in beide Kamers een tweevoudige (waarvan een maal een tweederde) meerderheid vereist, kan er gevoeglijk van worden uitgegaan dat ook de Eerste Kamer vooralsnog zal blijven bestaan. En dus is ook daar een zo sterk mogelijke SP-fractie van groot belang. Want wat er ook door geleerde staatkundigen gezegd wordt, de Eerste Kamer is zijn eigen baas en beslist dus zelf hoe ze zich zal opstellen tegenover aan haar voorgelegde wetgeving. De regel dat een 'nee' in de Senaat een absoluut 'nee' tegen een wetsvoorstel is, ligt grondwettelijk verankerd. Elke regering van elke signatuur zal daarmee rekening moeten houden, wil ze niet onderweg met de Senaat in botsing komen en wellicht verongelukken.

NIEUWE KANSEN VOOR DE SP

Alles samen zijn er veel redenen voor de SP om vol gas te geven om een zo hoog mogelijke score te behalen bij de provinciale verkiezingen van maart en de Eerste Kamerverkiezingen van mei 2011. Nu er nu al grote onvrede bestaat over hoe partijen als CDA, VVD en PvdA opereren na de Kamerverkiezingen van 2010, en er nog steeds grote boosheid bestaat over onder meer de uitverkoop van de energiebedrijven door de provincies, lijkt het tij gunstig voor een sterke uitslag voor de SP. Vanzelf komt die echter niet. Als de SP erin slaagt haar activisten voor de komende verkiezingen te motiveren en te mobiliseren, liggen er echter mooie resultaten in het verschiet - en wie weet ook in een aantal provincies deelname aan het college van Gedeputeerde Staten. Dat zou de SP de kans bieden om niet alleen op gemeentelijk maar ook provinciaal niveau te laten zien dat ze niet alleen goed kan opponderen maar ook trefzeker kan regeren. Ook dat wordt een grote uitdaging bij de aanstaande verkiezingen.

MILIEUVRAAGSTUKKEN IN DE PROVINCIES

Tekst: Paulus Jansen, SP-Tweede Kamerlid Foto: Freek van Arkel / Hollandse Hoogte

Van oudsher spelen de provincies een belangrijke rol in het energiebeleid. Tot voor kort waren ze de grootste eigenaren van de Nederlandse energiebedrijven, maar met de verkoop van hun aandelen hebben zij een belangrijke mogelijkheid om invloed uit te oefenen op de prijs en de duurzaamheid van energie uit handen laten vallen. Daarmee is echter niet gezegd dat de provincies helemaal niets meer te maken hebben met het Nederlandse energiebeleid. Ook tijdens de aankomende campagne zal energie een punt van de discussie zijn. In deze Spanning belicht SP-Tweede Kamerlid Paulus Jansen twee van deze mogelijke thema's die aan de orde kunnen komen: kernenergie en de ondergrondse opslag van CO₂.

CO₂-OPSLAG: WATER NAAR DE ZEE DRAGEN

Foto: Siebe Swart / Hollandse Hoogte

Eind oktober 2009 was de toenmalige minister van milieu- en klimaatbeleid Jacqueline Cramer aanwezig bij de jaarlijkse bijeenkomst van de assemblee van de Club van Rome in Amsterdam. NASA-wetenschapper James Hansen hield daar een vurig betoog. Hij stelde dat als kolencentrales voor 2030 vervangen moeten worden, CO₂-afvang en -opslag (CCS) een fata morgana is. De aanwezigen konden vervolgens hun oren niet geloven toen Cramer aan het woord kwam: "Ik ben het helemaal eens met James!" In werkelijkheid werd onder het kabinet Balkenende-IV het groene licht gegeven voor vier nieuwe kolencentrales, bestempelde Cramer CCS als "schoon fossiel", een sleuteltechnologie in het kader van haar klimaatbeleid en werd er €120 miljoen subsidie uitgetrokken voor CCS-proefprojecten.

Het nieuwe kabinet Rutte-Verhagen lijkt een stuk minder enthousiast over CCS. In het regeerakkoord is een koppeling opgenomen met de vergunningverlening voor een nieuwe kerncentrale. Alleen al die voorwaarde zou de proefprojecten voor jaren kunnen vertragen.

De SP was van meet af aan buitengewoon kritisch over het opbergen van het afval van fossiele elektriciteitscentrales, hoogovens en petrochemische bedrijf in onze ondergrond. De Statenfractie Groningen organiseerde in oktober 2007 een symposium met de titel 'De broeikas voorbij?', ter gelegenheid van de plannen om twee kolencentrales te bouwen bij de Eemshaven. Inmiddels zijn beide centrales in aanbouw, zonder CCS en zonder de zekerheid dat die in de toekomst wordt toegevoegd.

WAT ZIJN ONZE ARGUMENTEN TEGEN CCS?

HET KOST NOG MEER FOSSIELE ENERGIE

Welke techniek je ook toepast: het afscheiden van de CO₂ uit de rookgassen, het comprimeren en het in de ondergrond persen kost heel veel extra energie. Op dit moment is de schatting: ongeveer 25 procent extra. Voor iedere vier kolencentrales moet je dus een vijfde bouwen om de energie te leveren voor de CCS.

Minstens zo belangrijk zijn de economische effecten op de middellange termijn. Als kolen, olie en gas hard in prijs blijven stijgen – wat waarschijnlijk is – drukt die extra 25 procent fossiele import extra zwaar op onze handelsbalans.

HET IS EEN ONBEWEZEN TECHNIJK

Er is wereldwijd nog geen elektriciteitscentrale waarin 80 procent van de CO₂ uit rookgassen wordt afgevangen. De proefinstallaties die op dit moment draaien vangen

hooguit 25 procent van de uitgestoten CO₂ van een centrale op.

De meest optimistische prognoses gaan uit van de beschikbaarheid van CCS voor productieinstallaties vanaf 2020. Of de beloften waargemaakt zullen worden moet nog blijken, maar de nieuwe kolencentrales worden nu al gebouwd.

HET LEGITIMEERT KOLEN EN ZIT DUURZAAM IN DE WEG

Net als kerncentrales draaien ook kolencentrales het meest economisch op vol vermogen. Terugregelen is slechts in beperkte mate mogelijk en gaat in vergelijking met gascentrales erg langzaam. Dat belemmert de groei van duurzame energie, met name wind en zon. Bij duurzame bronnen fluctueert de productie, afhankelijk van de weersomstandigheden en dag/nacht. Op termijn kan deze variatie opgevangen worden door de elektriciteitsnetwerken te verbeteren en de afname van energie af te stemmen op het aanbod. Maar de komende decennia hebben we flexibel fossiel vermogen nodig als spiegelbeeld van het duurzame productievermogen. Kolencentrales zijn inflexibel, al scoort de Magnum kolenvergasser van NUON op dit punt beter dan de drie poederkoolcentrales van de concurrentie.

HET SLURPT INVESTERINGSRUIMTE

Kolencentrales met CCS zijn veel duurder dan gascentrales. Het extra vermogensbeslag remt de mogelijkheden om te investeren in energiebesparing, efficiency, duurzaam vermogen.

DE OPSLAGCAPACITEIT IS BEPERKT

Voorstanders van CCS suggereren dat we in Nederland zwemmen in de ondergrondse opslagmogelijkheden, zoals lege gasvelden, zoutkoepels en aquifers. Ze menen zelfs dat Nederland kan uitgroeien tot draaischijf voor de CO₂-opslag van de landen in noordwest Europa.

Niets is minder waar. Volgens het Amesco-onderzoek is de opslagcapaciteit onder land ongeveer 1.600 miljoen ton. Een onderzoek van Nogepa komt op een capaciteit van 1.100 miljoen ton voor het Nederlandse deel van het continentaal plat. De jaarlijkse productie van grote Nederlandse puntbronnen (die potentieel geschikt zijn voor CCS) is 70 miljoen ton per jaar. Bij dit volume zou de totale opslagcapaciteit binnen veertig jaar vol zitten.

'Opslag van CO₂ kan ondergronds plaatsvinden met inachtneming van strenge veiligheidsnormen en lokaal draagvlak. Deze opslag komt pas aan de orde na verlening van de vergunning voor een nieuwe kerncentrale.'
(Regerakkoord kabinet Rutte-Verhagen, oktober 2010)

Barendrecht, De wijk Carnisselande. Waaronder misschien CO₂ opgeslagen gaat worden

Waarschijnlijk is die periode in werkelijkheid nog korter, omdat een deel van de ondergrondse opslagcapaciteit geclaimd zal worden voor toekomstige gasopslag-projecten. En dan zou Nederland ook nog eens de CCS-draaischijf van NW-Europa moeten worden?

IS CO₂ OPSLAG GEVAARLIJK?

Veel mensen zijn bang voor de veiligheidsrisico's van ondergrondse CO₂-opslag. Ze hebben gelijk dat je goed moet uitkijken met dit gas, dat zwaarder is dan lucht en bij hoge concentraties dodelijk is. In situaties waarbij grote hoeveelheden CO₂ zouden vrijkomen in een komvormig dal of tussen bebouwing bij windstil weer, zouden omwonenden grote risico's kunnen lopen.

Een nadere beschouwing leert dat deze combinatie van risico's bij een goede inpassing en een hoog veiligheidsniveau van de installaties niet kunnen voorkomen bij CCS. De risico's zijn vergelijkbaar of kleiner dan bij ondergrondse gasopslag, een techniek die in Nederland al regelmatig is toegepast.

BETER IDEE: NUTTIGE TOEPASSING CO₂ EN RESTWARMTE

Het geldt dat de regering nu in CCS wil investeren kan wat ons betreft beter gestoken worden in nuttige toepassing van CO₂ als groeigas voor de glastuinbouw, algenproductie en dergelijke en voor het benutten van de enorme hoeveelheid restwarmte van kolencentrales die nu op de Noordzee en Waddenzee geloosd wordt.

Ook rond de smerige kolencentrales is een groen schijnrandje gebreid met het veel te dure, inefficiënte en onzekere *afvangen en opslaan van CO₂ http://nl.wikipedia.org/wiki/CO2_opslag. Demonstratieprojecten van Shell in een Noors olieveld en van BP in Schotland <http://www.theherald.co.uk/news/news/display.var.1421398.0.0.php> zijn afgeblazen, en in de USA trok de overheid zijn handen af van de FutureGen <http://www.futuregenalliance.org> kolencentrale met CO₂-afvang en -opslag. Ik zie een nieuwe Betuwelijn.*
Wouter Schatborn, oud-directeur ECN <<http://www.ecn.nl/>> (Utilities, 2008/5)

WAAR BESTAAN PLANNEN VOOR CCS?

Shell wil CO₂ uit zijn raffinaderij in Pernis in de grond stoppen in twee lege gasvelden bij Barendrecht. Een joint venture van E.on en Electrabel ontwikkelt het ROAD-project, waarbij een deel van de CO₂-emissies van de nieuwe kolencentrale op de Maasvlakte in een oud gasveld op de Noordzee geïnjecteerd wordt. B-IV heeft al €150 miljoen subsidie toegezegd voor ROAD, naast €180 miljoen subsidie van de EU.

En in Noord-Nederland zijn RWE en NUON/Vattenfall, die beiden een kolencentrale bouwen aan de Eemshaven, op zoek naar ondergrondse opslagruimte voor een grootschalig demonstratieproject in het grensgebied van de provincies Groningen en Drente.

In wetenschappelijke kringen wordt op dit moment nog onderzoek gedaan naar het binden van CO₂ aan fijngemalen olivijn (een overvloedig beschikbaar mineraal) en het injecteren van CO₂ in de zee, als voedingsstof voor organismen die de CO₂ vastleggen. Beide opties lijken maar een fractie van de energie van CCS te kosten. Maar het vrijmaken van grote oppervlakten land voor de reactie van CO₂ met olivijn is niet erg plausibel. Meer kans maakt (nuttige) toepassing van CO₂ als voedingsstof voor organismen in zee, al zal het omzetten van dit idee in een werkbaar systeem nog heel wat inspanning kosten.

LITERATUUR

- De Argumentenfabriek, *Argumentenkaart CO₂-afvang en opslag*, juni 2010
- Documentatie Cato-2 onderzoeksprogramma: www.co2-cato.nl
- Amesco, *Algemene milieu-effecten studie CO₂ opslag*, Haskoning, juli 2007
- Potential for CO₂ storage in depleted gas fields at the Dutch Continental Shelf*, Nogepe, juni 2008
- David JC MacKay, *Sustainable energy – without the hot air*, UIT, Cambridge 2009. Ook gratis te downloaden op internet via www.withouthotair.com

TWEEDE KERNCENTRALE BORSSELE: EEN KORTZICHTIGE INVESTERING

Foto: Sake Elzinga / Hollandse Hoogte

Na de verkoop van Nuon en Essent zijn Delta en Eneco de twee laatste publieke energiebedrijven. Die kunnen op de sympathie van de SP rekenen, omdat wij denken dat nutsbedrijven het best in staat zijn om voor een veilige, duurzame en betaalbare energievoorziening te zorgen. Maar het plan van Delta voor de bouw van een tweede kerncentrale in Borssele is kortzichtig.

Laat ik allereerst het misverstand wegnemen dat het gaat om de bouw van één kerncentrale. Een vermogen van 2.500MW komt overeen met drie moderne elektriciteitscentrales. In vergelijking met Borssele-I (485MW) is hij zelfs vijf keer zo groot. Borssele-II zou in één klap de grootste elektriciteitscentrale van Nederland worden. Een enorme concentratie van elektrisch vermogen op één plek, relatief ver van de plaatsen waar die stroom verbruikt wordt: de Randstad, Brabant en vooral ook West-Duitsland. De Zeeuwen zullen dan ook behalve een nieuwe megacentrale ook veel, héél veel nieuwe hoogspanningsmasten aan de einder zien verschijnen.

In het verleden was het verzet tegen kernenergie vooral gebaseerd op de angst voor de gevolgen van ongelukken en terroristische aanslagen, de problematiek van het afval en

het risico dat splijtstoffen het illegale circuit in verdwijnen om daar gebruikt te worden in nucleaire wapens of vuile bommen. Op deze terreinen is er de afgelopen 25 jaar een flinke vooruitgang geboekt. Dat is mooi.

Ook is de CO₂-emissie van een kerncentrale relatief bescheiden. Volgens het onafhankelijke onderzoeksinstituut ECN stoot een kerncentrale 5 tot 65 gram CO₂ uit per kilowattuur opgewekte stroom. Die emissies ontstaan vooral bij de winning en verrijking van het uranium. Ter vergelijking: de emissies van windenergie schat ECN op 6 tot 23 gram, en van een kolencentrale 815 tot 1153 gram.¹

Toch zou de bouw van een nieuwe megakerncentrale in Borssele wel eens averechts kunnen uitpakken voor iedereen die denkt dat we daarmee op een goedkope manier het klimaatprobleem kunnen oplossen. Daarnaast is de vraag of de Nederlandse economie op termijn het meest gediend is bij deze keuze. Ik denk van niet.

De eerste reden daarvoor is dat kerncentrales alleen economisch in te zetten zijn als ze altijd op vol vermogen ('basislast') draaien. In mindere mate geldt hetzelfde voor kolencentrales, terwijl aardgas- en waterkrachtcentrales juist flexibel in te zetten zijn. Als we op termijn willen omschakelen naar duurzame energie – en dat is ook volgens de meeste voorstanders van kernenergie noodzakelijk – zou het aandeel flexibel vermogen geleidelijk moeten groeien. In Nederland gebeurt op dit moment precies het tegenovergestelde, waardoor de ontwikkeling van duurzame energie sterk belemmerd dreigt te worden.

Een volgend argument tegen een 2.500MW kerncentrale is de enorme verspilling die deze veroorzaakt. Ongeveer de helft van de opgewekte energie wordt omgezet in elektriciteit, de andere helft bestaat uit restwarmte die vrijwel

'Om de CO₂-reductie te realiseren en minder afhankelijk te worden bij de energievoorziening, is meer kernenergie nodig. Aanvragen van vergunningen voor de bouw van een of meer nieuwe kerncentrales die voldoen aan de vereisten, worden ingewilligd.'
(Regeerakkoord kabinet-Rutte-Verhagen, oktober 2010)

geheel in de Westerschelde zal verdwijnen. Dat is gelijk aan de warmtebehoefte van 1,75 miljoen huishoudens (woningverwarming en warmtapwater), ongeveer tien keer het aantal huishoudens in de provincie Zeeland. Bij kleine flexibele elektriciteitscentrales op aardgas, zoals in gebruik bij glastuinders, wordt de restwarmte nuttig gebruikt. Dan stijgt de benutting van de gebruikte energie van 50 procent maar meer dan 80 procent. De enorme hoeveelheid restwarmte op één plek, waar ook nog eens weinig warmtevraag in de omgeving is, garandeert dus een enorme energieverpilling tot in lengte van jaren. Je zou kunnen proberen om in de omgeving van de kerncentrale bedrijven te vestigen die warmte kunnen gebruiken, maar de ervaring elders leert dat dit heel lastig is. Niet voor niets verdwijnt de restwarmte van de bestaande 500MW centrale óók al integraal de zee in.

Bovenstaande tegenargumenten zou je vooral als milieuarargument kunnen bestempelen. Maar er zijn ook economische argumenten tegen het project.

De investering in Borssele-II wordt op dit moment geschat op vijf tot zes miljard euro. Dat is meer dan twee keer de investering bij de bouw van een aantal aardgascentrales met hetzelfde vermogen. Bij die enorme investering hoort een afschrijftermijn van zestig jaar. Een centrale die in 2020 wordt opgeleverd zal dus stroom moeten leveren tot 2080. De huidige verwachting is dat de prijs van zonne-energie voor huishoudens tussen 2020 en 2025 concurrerend wordt met stroom uit fossiele brandstoffen. Voor bedrijven, die minder voor stroom betalen, ligt het omslagpunt ergens tussen 2030 en 2040. Natuurlijk zullen deze verwachtingen nog waargemaakt moeten worden. Maar zelfs als de prognose met tien jaar wordt overschreden zou Borssele-II een stuk minder rendabel zijn dan de directie zijn publieke aandeelhouders nu voorspiegelt.

De enorm hoge investering in een mega-kerncentrale is ook een risico voor het voortbestaan van Delta als publiek nutsbedrijf. Het is zeker dat een joint venture met een derde partij nodig is om de financiering rond te krijgen. Het risicoprofiel van Delta neemt toe. De financiële rating komt onder druk te staan, waardoor de roep om een extra kapitaalinjectie van de eigenaren zal toenemen. Maar de provincie en de gemeenten hebben op dit moment niet de financiële ruimte om te investeren. De gebruikelijke remedie voor dat probleem is: privatisering. Dat zou een rampzalige ontwikkeling zijn voor de Zeeuwen, die nu nog kunnen vertrouwen op een degelijk bedrijf zonder dure

HOEVEEL AFVAL LEVERT EEN KERNCENTRALE OP?

Borssele-II (2.500MW) zou over zijn levensduur naar schatting 8.000 m³ hoog radioactief afval opleveren. Ongeveer 1.000m³ daarvan ontstaat bij het opwerkingsproces, ongeveer 7.000m³ bestaat uit opgebruikte splijtstof. Hoogradioactief afval blijft ongeveer 100.000 jaar gevaarlijk.

De hoeveelheid laag radioactief afval is ongeveer een factor 50 hoger. Dat afval blijft ongeveer 100 jaar gevaarlijk.

WELKE ONTWIKKELINGEN KUNNEN DE POTENTIE VAN KERNENERGIE VERGROTEN?

1. Zuiniger omgaan met brandstof. De huidige kerncentrales benutten maar ongeveer 1 procent van de potentiële energie in het uraniumerts. De snelle kweekreactor gaat ongeveer 60 keer efficiënter met de grondstof om. Bijkomend voordeel van dit reactortype is dat je ook 60 keer minder gevaarlijk afval over houdt. Ook zou je oude voorraden hoogradioactief afval in deze centrales alsnog kunnen gebruiken als brandstof. De techniek van de snelle kweekreactor is echter nog niet uitontwikkeld. 35 jaar geleden werd het Franse Superphenix programma voor de bouw van een kweekreactor een mislukking. Het beheersen van de veiligheidsrisico's is bij dit type reactor veel lastiger dan bij een conventionele reactor. Op dit moment wordt met name door de Japanse overheid veel geïnvesteerd in de ontwikkeling van de kweekreactor.
2. Gebruik van Thorium als grondstof. De voorraden Thorium in de aardkorst zijn minstens drie keer groter dan die van uranium. Thorium wordt in reactoren volledig benut, je houdt geen hoog radioactief afval over. Op dit moment wordt deze techniek met name ontwikkeld in India.
3. Gebruik van uranium in zeewater als brandstof. Als dit zou lukken zou de voorraad beschikbare brandstof met een factor 500 stijgen ten opzichte van de nu bekende voorraden aan minerale uranium. De extractie van uranium uit zeewater is op laboratoriumschaal gelukt. Een praktische toepassing is echter nog lang niet in beeld.

Ontleend aan: David JC MacKay, *Sustainable energy – without the hot air*, UIT, Cambridge 2009. Ook gratis te downloaden op internet via www.withouthotair.com

reclames van Frans Bauer en zonder gemene kleine lettertjes in hun contract.

Is Borssele-II wel goed voor de Zeeuwse werkgelegenheid? Het grootste deel van de exploitatiekosten bestaat uit de kapitaallasten voor de bouw. Daarbij worden voornamelijk Franse en Duitse componenten, onder leiding van specialisten uit die landen, in elkaar gezet door een huurleger van bouwvakkers uit heel Europa. Er zal vast wel een handjevol Zeeuwen bij zitten, maar verwacht daar niet te veel van.

Als Delta haar investeringsruimte voor 50 procent zou gebruiken om een aantal kleine en middelgrote gascentrales met warmtebenutting te bouwen, blijft er voldoende financiële ruimte om nu al te investeren in extra duurzame energie en energiebesparing bij de Zeeuwse huishoudens. Dat levert méér werkgelegenheid op dan die éne megacentrale, waarvan een flink deel lokaal. En de Westerschelde heeft straks niet de temperatuur van badwater.

- 1 Fact Finding Kernenergie, ECN in opdracht van SER, september 2007, pag.54. Het rapport is ook digitaal beschikbaar via www.ecn.nl/nl/publicaties

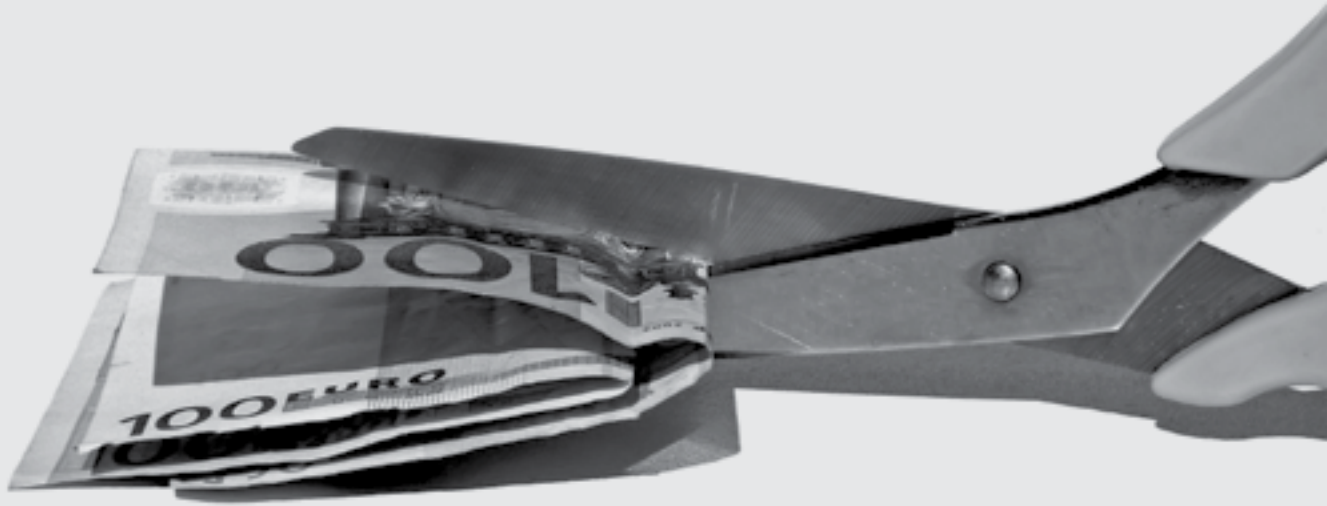

Martijn Beekman / Hollandse Hoogte

RECHTS AAN DE MACHT: HET REGEER- EN GEDOOGAKKOORD ONDER DE LOEP

Het regeerakkoord dat op 30 september door VVD en CDA werd afgesloten en het gedoogakkoord dat deze twee partijen met de PVV sloten heeft het nodige stof doen opwaaien. Volgens Emile Roemer koersen we hiermee af op 'Nederland in Tweeën': ziek en gezond, arm en rijk, zwart en wit, huurder en woningbezitter. De veroorzakers van de crisis worden niet aangepakt, maar de slachtoffers ervan wel.

Behalve de SP hebben ook anderen kritiek op het regeerakkoord. Twee van hen laten wij in deze Spanning aan het woord: Harrie Verbon, hoogleraar Openbare Financiën en Sociale Zekerheid aan de Universiteit van Tilburg en David Hollanders, universitair docent en onderzoeker aan de Technische Universiteit Delft. Zij namen op verzoek van Spanning het regeerakkoord onder loep. Hun bevindingen zijn hieronder afgedrukt.

VVD-CDA-PVV EN DE KUNST VAN HET NIET (ZELF) BEZUINIGEN

Tekst: Harrie Verbon, hoogleraar Openbare Financiën, Universiteit van Tilburg Foto's: sxc.hu

Zowel de VVD als het CDA beloofden in hun verkiezingsprogramma's dat er flink bezuinigd zou worden om de overheidsfinanciën weer 'houdbaar' te maken. Daarnaast moest de sociale zekerheid flink worden hervormd om de arbeidsmarkt bestand te maken tegen de vergrijzing. Het regeer- en gedoogakkoord is onthullend: er is nauwelijks nieuw beleid, zelfs het aangekondigde migratie- en integratiebeleid geeft nauwelijks reden tot opwinding, ook al doet de commotie in het CDA over het al dan niet accepteren van het akkoord anders vermoeden. De voorgestelde bezuinigingen zijn van papier of worden doorgeschoven naar andere overheden (zoals gemeenten en ontwikkelingslanden).

BELEID

Het is al veel waarnemers opgevallen, maar het beleid dat volgens het regeer- en gedoogakkoord gevoerd gaat worden, kenmerkt zich vooral door het ontbreken van hervormingen. De zorg, de woningmarkt, de aanvullende pensioenen, sectoren waar nogal wat problemen spelen die het gevolg zijn van vergrijzing, worden

voornamelijk op hun beloop gelaten. Ook het terrein van de sociale zekerheid blijft grotendeels buiten schot. Alleen de regelingen voor jonggehandicapten worden versoerd, maar een herziening van de WW blijft uit. Zelfs op de terreinen die de pijlers van dit regeer- en vooral gedoogakkoord zouden moeten zijn, namelijk het immigratie- en integratiebeleid, wordt nauwelijks nieuw beleid gevoerd. De toon is bovendien gematigd en de ambities maken geen xenofobe indruk. Het immigratiebeleid is gericht op beperking van de komst van immigranten met weinig perspectief. Immigranten moeten inburgeren

en daar examen voor afleggen. Als ze niet voor dat examen slagen, kan een tijdelijke verblijfsvergunning worden ingetrokken. Dat hebben sommige criticasters als onmenselijk gekarakteriseerd. Deze criticasters zullen het ongetwijfeld wel normaal vinden dat op de meeste onderwijsinstellingen alleen een diploma wordt overhandigd nadat de student een voldoende aantal examens met succes heeft afgelegd. Een permanente verblijfsvergunning wordt alleen nog maar gegeven als de immigrant een bepaalde startkwalificatie bezit. Deze laatste aanscherping kan alleen ingevoerd worden als EU-richtlijnen worden aangepast. Het ligt niet voor de hand dat Nederland daarvoor in de EU een meerderheid weet te organiseren. In het integratiestreven past dat gezinsmigratie wordt bemoeilijkt. Voorts worden kinderen met grote taalachterstand gedwongen ('met dwang en drang') naar voor-schoolse educatie te gaan. Het migratie- en integratiebeleid maakt dus ook geen overrompelend ambitieuze indruk. Er worden heel veel activiteiten geïntensiveerd, zoals controles op criminaliteit van

immigranten, controle op arbeidsmigranten, en dergelijke. Maar er is geen beleid om de gettovorming van allochtone woongebieden in de grote steden te doorbreken. De onevenredig hoge criminaliteit onder Marokkaanse jongens wordt aangepakt via heropvoeden en de ouders erop aanspreken. De zogenaamde veiligheidshuizen moeten hier een rol spelen. Deze bestaan echter al en werden met veel enthousiasme door de voormalige minister van Justitie en een van de bestrijders van deze coalitie, Ernst Hirsch Ballin, geopend.

BEZUINIGEN

Het CPB heeft in het voorjaar uitgerekend dat om de overheidsfinanciën weer houdbaar te maken er per saldo 29 miljard euro per jaar bezuinigd zou moeten worden. In het regeerakkoord vinden de partijen 18 miljard genoeg. Omdat het demissionaire kabinet Balkenende-IV al voor bijna vier miljard bezuinigingen had ingeboekt, hoefden er per saldo nog maar zo'n 14 miljard euro gevonden te worden.

Een bezuiniging levert echt iets op als een bepaalde groep op achterstand kan worden gezet. De bezuinigingen van Lubbers-I, bijvoorbeeld, betroffen onder andere kortingen op de uitkeringen. Afgezien van de vraag of

een bezuiniging op uitkeringen nu wenselijk is, geldt wel dat het directe budgettaire effect ervan eenvoudig is na te gaan. Als het aantal mensen met een uitkering ruwweg bekend is, kan men dit aantal vermenigvuldigen met de bruto daling van de uitkeringen en dan geeft het resulterende bedrag de omvang van de bezuiniging weer. De beoogde coalitie heeft niet voor deze 'makkelijke' bezuiniging gekozen ondanks dat zowel de VVD als het CDA in hun programma bezuinigingen op uitkeringen hadden aangekondigd. In plaats daarvan hebben de bezuinigingen voornamelijk het karakter van papieren bezuinigingen, zoals efficiencyverbeteringen en apparaatskortingen bij het rijk. Deze bedragen ruim 2 miljard euro. Bekend is dat zulke bezuinigingen niet plegen te lukken, omdat daarvoor ambtenaren ontslagen moeten worden terwijl de taken die de ambtenaren uitvoeren wel gewoon doorgaan. Naast die 2 miljard is er een grote potpourri aan kleine bezuinigingen bij het rijk met prozaïsche aanduidingen zoals 'ruimtelijke inpassing bovenwettelijk' of 'verhogen opbrengst spoorsector en meer doelmatigheid'. Over vijf jaar zal niemand nog weten dat deze maatregelen zijn genomen en of die het beoogde bedrag hebben opgeleverd. Vooraf zijn voor deze posten misschien bedragen in begrotingen opgenomen, maar dan hoogstens voor een beperkte termijn en niet voor een periode van meer dan vier jaar. Toch moet een veelheid van dit soort mini-maatregelen de houdbaarheid van de overheidsfinanciën op langere termijn garanderen. De bezuinigingen bij het rijk, die in het regeerakkoord onder het kopje 'kleinere overheid' zijn gerangschikt, en die in totaal ongeveer 6 miljard euro belopen, kunnen dus niet als betrouwbaar worden gekwalificeerd. Wel betrouwbaar zijn de bezuinigingen die opgelegd kunnen worden aan, of doorgeschoven kunnen worden naar, burgers en andere overheden. Het betreft hier met name de beperking van de zorgtoeslag (2,2 miljard euro), de korting op het provincie- en het gemeentefonds (1,6 miljard euro), de afdrachten aan de EU (1 miljard euro) en de korting op de ontwikkelingssamenwerking (0,9 miljard). Tegenover de beperking van de

zorgtoeslag staat het terugdraaien van eigen betalingen in de zorg- en caresector waardoor de totale bezuiniging bijna 5 miljard euro oplevert.

De beperking van de afdrachten aan lagere overheden was niet onverwacht: veel gemeenten hielden al rekening met een korting op hun algemene uitkering. Dit gaat echter opnieuw niet gepaard aan een vermindering van taken. Integendeel, de gemeenten krijgen extra taken opgelegd zonder daarvoor budgettair gecompenseerd te worden. Een voorbeeld daarvan is dat (weer) een deel van het AWBZ-pakket wordt overgeheveld naar de WMO. De WMO wordt door de gemeenten uitgevoerd. De gemeenten krijgen ook al niet voldoende compensatie voor de toename van de bijstandsuitkeringen. Het gevolg hiervan is dat de gemeentetaken die juist in crisistijd geïntensiveerd zouden moeten worden, zoals armoedebestrijding en reïntegratie, door het eenzijdig beperken van de gemeentelijke budgetten door het rijk, minder goed uitgevoerd kunnen worden. Voor de vermindering van de ontwikkelingssamenwerking is ook geen toestemming van een ander orgaan nodig (zoals dat bij een vermindering van de EU-afdrachten wel het geval is). Het geeft aan dat internationale solidariteit geen hoge prioriteit heeft bij dit beoogde kabinet.

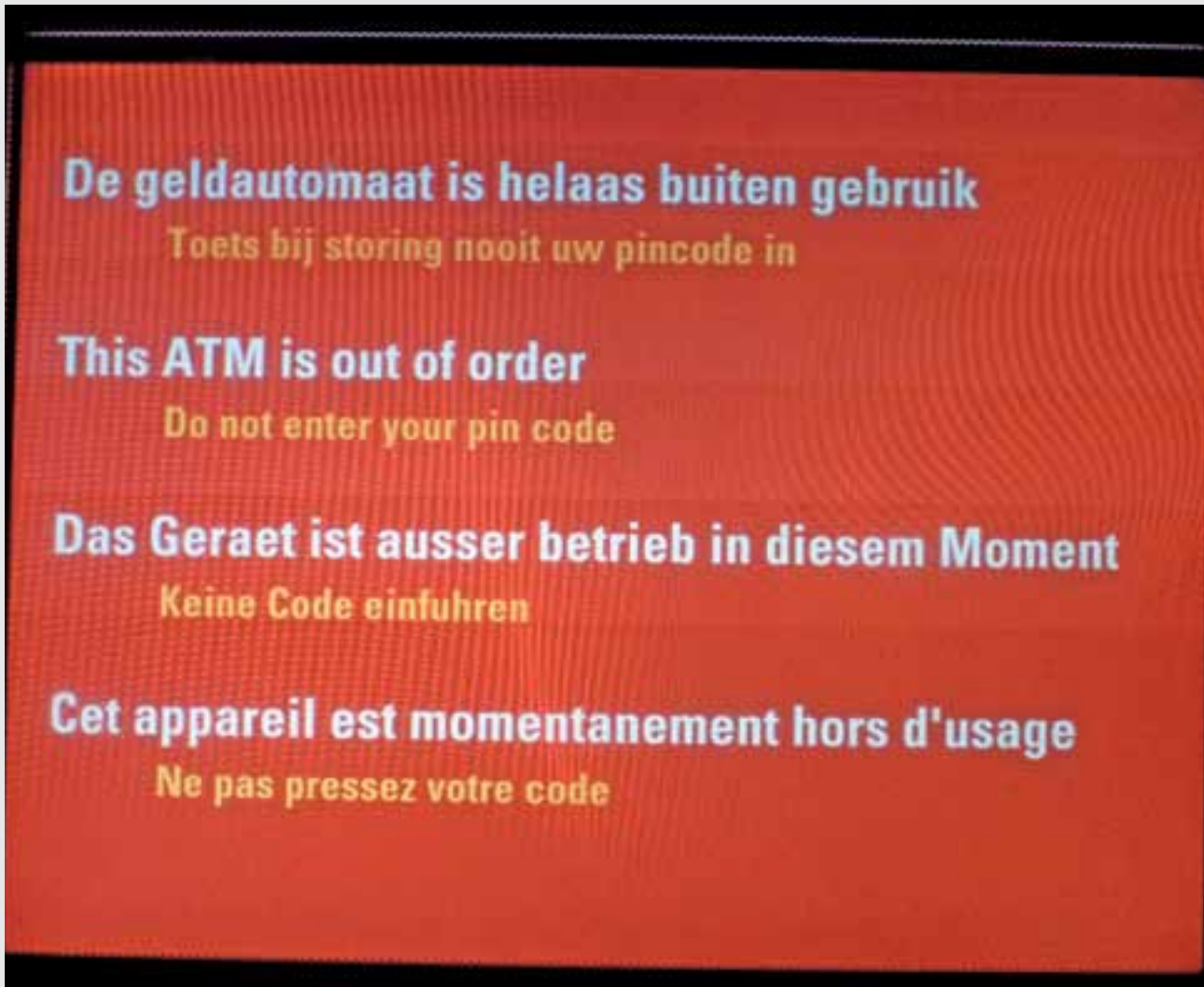
TEN SLOTTE

Als we naar het beleid van de beoogde coalitie kijken is er weinig reden tot enthousiasme. Er is geen beleid voor de oplossing van problemen in de zorg, de woningmarkt en de aanvullende pensioenen. Op migratie- en integratiebeleid worden wat aanscherpingen van bestaand beleid ingevoerd. De bezuinigingen zijn voor een groot deel alleen van papier en voor een ander deel worden ze doorgeschoven naar lagere overheden of de Derde Wereld. Het rijk zelf zal waarschijnlijk nauwelijks aan omvang inboeten. Voor rechtse mensen is er daarom maar weinig waar men de vingers voor af zou willen likken, of het zou de handhaving van de aftrekbaarheid van de hypotheekrente moeten zijn. Voor linkse mensen is het in ieder geval een troost dat de uitkeringen niet worden gekort en dat de WW intact blijft.

GEEN WOORD OVER DE BANKENCRIISIS

Tekst: David Hollanders en Jasper Laros Foto: Thomas Schlijper / Hollandse Hoogte

De financieel-economische paragraaf in het regeerakkoord werd door Kees de Kort, de beurscommentator van BNR Nieuwsradio, als volgt omschreven: 'Het ontkennen van de realiteit, het vooruitschuiven van het nemen van maatregelen, en hopen dat het in de toekomst beter gaat'. Het opmerkelijkste aan de financiële paragraaf is inderdaad vooral wat er niet in staat. Geen woord over bankregulering, geen woord over verlaagde pensioenen, geen woord over woekerpolicissen.

Aan de desbetreffende cijfers kan deze oorverdovende stilte niet liggen. Sinds 2008 is er 100 miljard vrij gemaakt voor banken en verzekeraars, werd 1,5 miljard euro geleend aan IJsland, werd 4,5 miljard euro geleend om de banken uit de brand te helpen

die aan Griekenland hadden geleend, werd er voor 200 miljard euro aan kredieten gegarandeerd, verloren pensioenfondsen 200 miljard euro, en werd de woekerpolicisaffaire afgekocht voor 3 miljard terwijl de schade daarvan door econoom Arnoud Boot

op minstens het tienvoudige wordt geschat.

De belangrijkste verandering in de financiële sector is sindsdien te vinden in de boekhoudregels. De accountants zijn, zoals Kees de Kort het zei, op vakantie gestuurd. Dat viel te verwachten. Maar van toezichthouders en politici mag meer worden verwacht dan deze vorm van 'pretend and extend' en 'pray and delay' zoals economen het tegenwoordig noemen. Oftewel: toezichthouders en politici doen alsof hun neus bloedt en schuiven de problemen voor zich uit.

De nieuwe regering vraagt zich niet af hoe het zo ver is gekomen en of geld bijdrukken nu wel een goede maatregel is. Maar vooral vraagt men zich niet af hoe een kredietcrisis in de toekomst vermeden kan worden. Daarmee is het kaasschaven van 18 miljard net zo effectief voor het oplossen van de kredietcrisis als het blussen van een uitslaande brand met een lekkend waterpistooltje waar sowieso geen water in zit.

GELD BIJDrukKEN

Dikwijls wordt de overheid ervoor geprezen dat ze in 2008 een totale ineenstorting van de banken en daarmee van de economie heeft voorkomen. Daar zit in zoverre iets in dat de overheid in 2008 voor de keus stond: of banken failliet laten gaan of geld bijdrukken. Het laatste is gedaan. Maar of dat een grote klap heeft voorkomen of juist een nog grotere heeft uitgesteld, daarover is verschil van mening.

Geld bijdrukken klinkt wat kort door de bocht. Het zit dan ook net wat ingewikkelder in elkaar. Niet de nationale overheid drukt geld bij maar de Europese Centrale Bank. De ECB leent dit aan banken tegen 1% rente. Banken lenen dit geld weer aan overheden tegen een rente van 4% tot 9%. De banken hebben hiermee, in de woorden van econoom Willem Bouter, een geldmachine cadeau gekregen.

GELDCREATIE IS SCHULD-CREATIE

Maar als er geld gecreëerd wordt, dan gebeurt dat in de vorm van schuld. Omdat het meeste betalingsverkeer giraal plaatsvindt, moet men het bijdrukken van geld tegenwoordig niet meer voor zich zien als drukpersen die nieuwe bankbiljetten drukken, maar vooral als een uitbreiding van de kredietverlening. Met dat krediet is het mogelijk om betalingen te doen zonder dat er bankbiljetten over tafel gaan. Maar een krediet is altijd ook een schuld, van de debiteur bij de crediteur. Geldcreatie is tegenwoordig dus per constructie schuldcreatie. De kredietcrisis is het gevolg van een explosie van schulden en daarmee dus ook van de geldhoeveelheid. Hierdoor zijn de prijzen van goederen toegenomen (inflatie) alsook de prijzen van huizen en aandelen (die voor het overgrote deel met geleend geld worden 'gekocht'). De fiscus stimu-

leert dit door hypotheekrenteaftrek en renteaftrek van winstbelasting. Dat geld tegenwoordig ontstaat door een toename van schulden geldt niet alleen voor de ECB maar ook voor gewone banken. Als een bank een hypotheek verstrekt, dan drukt ze als het ware geld bij. Dat geld verlaat de bank dan als schuld. En als een krediet – voor een huis, auto of studie – verstrekt wordt, dan wordt dat met 'bijgedrukt' geld gedaan. De geldhoeveelheid wordt dus groter.

Dreigende faillissementen

Over de schuld moet ook rente betaald worden. Hierdoor wordt de schuld groter. Maar de geldhoeveelheid wordt niet groter, die blijft gelijk. Wie een lening terugbetaalt kan immers zelf geen geld bijdrukken,.. Dit betekent dat de geldhoeveelheid kleiner is dan de som van de schulden. Met als gevolg dat zelfs als iedereen vanaf nu netjes zijn schulden afbetaalt, er simpelweg niet genoeg geld is om alle schulden af te lossen. Meer geld bijdrukken is dus geen optie, want dat vergroot in even grote mate (en door de rente in nog grotere mate) weer de schulden.

Door die schuldcreatie zijn faillissementen in het geldsysteem ingebouwd. Nu is een failliete bakker op de hoek weliswaar een persoonlijke tragedie maar uit maatschappelijk oogpunt weer niet zo erg. Maar als er heel veel bakkers failliet gaan, dan gaan de banken – bij wie de bakkers schulden hebben – ook failliet. Banken zijn zeer wankel, omdat zij zelf ook veel schulden hebben (weinig eigen vermogen). Een paar wanbetalingen is al genoeg om ze in de problemen te brengen. ING heeft een balanstotaal van 1.200 miljard, maar het verlies op Alt-A hypotheekleningen in 2008 van 10 miljard bracht de bank al in de problemen. Waarom? Omdat van die 1200 miljard slechts 35 miljard eigen vermogen is, de rest is geleend. Indien er nog een paar hypotheekpakketten in waarde dalen, dan kan ING niet meer aan zijn verplichtingen voldoen. En dit is nog onder de veronderstelling dat die 1.200 miljard goed geboekhoud is, wat niet noodzakelijkerwijs het geval is bij banken. Kortom, overheden en de ECB staan in het huidige geldsysteem steeds voor de keus: laten we een bank failliet gaan of drukken we geld bij? Dat

laatste is een korte-termijn oplossing, het lost uiteindelijk niets op. Het verplaatst alleen schulden van de private sector naar de overheid. En omdat de geldhoeveelheid vergroot wordt, kan er (hyper)inflatie ontstaan. Schulden verminderen Een op schuld gebaseerd geldsysteem leidt tot faillissementen of inflatie. Econoom Von Mises schreef hierover: "There is no means of avoiding the final collapse of a boom brought about by credit expansion. The alternative is only whether the crisis should come sooner as a result of a voluntary abandonment of further credit expansion, or later as a final total catastrophe of the currency involved." Heb geen vertaling, het kan anders weggelaten.

Het verdient dus aanbeveling om na te denken over een beter geldsysteem of in ieder geval – laten we de lat niet te hoog leggen – over een vermindering van de schulden. Concrete maatregelen daartoe zijn het afschaffen van de hypotheekrenteaftrek (die inmiddels een kostenpost van 15 miljard is), het verhogen van de kapitaaleisen voor banken die geld willen lenen, het afschaffen van de renteaftrek bij de winstbelasting, het voorkomen dat private equity en hedge funds met geleend geld speculeren, het ontmoedigen van schuld-gefinancierd beleggen door een BTW op financiële transacties (Tobintaks). Een andere goede maatregel zou zijn dat banken pas bonussen en dividend mogen uitkeren als alle schulden aan spaarders zijn afgelost (winstinhouding).

SLOTSOM

De vraag is of het overheden en toezichthouders lukt om de enorme schulden op ordentelijke wijze af te wikkelen. Er wordt nu inderdaad iets aan bankregulering gedaan door het zogenaamde Basel 3-akkoord (iets meer eigen vermogen). Dat is op zichzelf positief, maar de maatregelen zijn uitgesteld tot 2019 en het werkelijke probleem – een gelijktijdige explosie van schulden, geldhoeveelheid en aandelen- en huizenprijzen – wordt er feitelijk niet door opgelost. Juist van partijen die zich laten voorstaan op deugdelijk financieel beleid had veel meer mogen worden verwacht. Dat geeft oppositiepartijen de mogelijkheid en misschien ook wel de plicht om het beter te doen.

OORLOG EN PRIVATISERING

Tekst: Karel Koster, medewerker van het Wetenschappelijk Bureau van de SP

Over privatisering van publieke diensten als gevolg van de globalisering is al veel bekend. Minder bekend is dat ook westerse beroepslegers aan het privatiseren zijn. Dat wil zeggen dat ze steeds meer taken uitbesteden aan privé-ondernemingen. Dat is vooral, maar niet uitsluitend, het gevolg van de afschaffing van de dienstplicht, waardoor het leger afhankelijk werd van de werving van personeel op de arbeidsmarkt. Die ontwikkeling heeft verregaande gevolgen voor de manier waarop er oorlog gevoerd wordt door westerse legers.

VOORGESCHIEDENIS

Legers zijn eigenlijk pas sinds een paar eeuwen onderdeel van de publieke zaak. Voor de Napoleontische oorlogen (1804-1815) was het inhuren van soldaten vanzelfsprekend. 'Geen geld, geen Zwitsers', was een geveugeld Hollands gezegde dat verwees naar de noodzaak om soldaten te kopen om een oorlog mee te vechten. De opkomst van de democratische natie-staat en de dienstplichtigenlegers die door Frankrijk werden ingezet, symboliseerden het begin van een ontwikkeling die nu pas ten einde komt. De nieuwe natiestaten van de 19e en 20e eeuw zetten hun eigen burgers op grote schaal in voor het staatsbelang. Die ontwikkeling bereikte haar hoogtepunt tijdens de Tweede Wereldoorlog, toen er sprake was van 'de bewapende natie'. Ook tijdens de Koude Oorlog (tot 1990) handhaafde men

de dienstplichtigenlegers – wederom met een beroep op het volk om het land zo nodig te verdedigen. Maar na de Koude Oorlog verdween in de meeste westerse staten het dienstplichtigenleger en werd het vervangen door beroepssoldaten. Deze werden in eerste instantie gerekruteerd en opgeleid op de traditionele wijze, op grond van contracten die de rekruten verbonden aan het leger voor een beperkte periode. Maar de rekrutering voor die beroepslegers haperde. In goede economische tijden was er alternatieve werkgelegenheid. In slechtere tijden stakte de rekrutering ook. De bereidheid om het eigen leven in de waagschaal te stellen was sterk afgenomen – dat had alles te maken met het feit dat men niet meer op eigen bodem oorlog voerde, maar vele duizenden kilometers weg. Het gat werd opgevuld door middel van privatisering.

EEN VOORBEELD: AFGHANISTAN

Van de VS zijn de cijfers het meest toegankelijk. Het Amerikaanse gebruik van privébedrijven voor de ondersteuning van de oorlogvoering is nu zo wijdverbreid dat de helft van het Amerikaanse personeel in Afghanistan bestaat uit werknemers van commerciële bedrijven. Zo waren volgens een onderzoek van de Congressional Research Service¹ in 2009 meer dan 100.000 contractanten in Afghanistan in dienst van de Amerikaanse krijgsmacht, vergeleken met ongeveer 60.000 soldaten. Van de contractanten vullde de overgrote meerderheid ondersteunende taken, zoals de bevoorrading en verzorging van de troepenmacht. Slechts 10 procent gold als ‘bewapende veiligheidscontractanten’, die onder andere escorte- en bewakingtaken vervulden. De meeste gevechtsfuncties worden dus bezet door beroepssoldaten, die door een zeer grote civiele logistieke ‘staart’ worden ondersteund. De afkomst is ook belangrijk: van de bovengenoemde 100.000 contractanten was 90 procent Afghaan en 1 procent Amerikaan. De resterende 9 procent was uit ‘derde landen’ afkomstig.

Deze privatisering van delen van het leger is vermoedelijk het verst gevorderd in het Amerikaanse leger, maar andere westerse legers volgen. Over de Nederlands inhuur is weinig bekend, maar een opsomming in een rapport van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) van 2007², noemde het uitbesteden van de brandstofvoorziening, voedseltransport en de catering. Bovendien was de gewapende beveiliging van delen van de aanvoerroutes via subcontracten in handen van een plaatselijke krijgshoof.³

GEPRIVATISEERDE OORLOGVOERING

Door het verminderde aandeel van beroepssoldaten of dienstplichtigen in de westerse legers verandert de samenstelling daarvan, vooral als het wordt ingezet bij buitenlandse operaties. Een groot deel van de contractanten bestaat dan uit slecht betaalde arbeidskrachten uit het doelland, of uit de regio. Voor de betrokken bedrijven is dat een winstgevende opzet. Men heeft geen last van sociale wetgeving, vakbonden of minimumlonen: de winstmarges zijn aanzienlijk. Het is een bijzonder kwalijke zaak als winst maken invloed krijgt op de publieke zaak, zeker als het gaat om het starten of voortzetten van een oorlog. Bedrijven moeten een minimale of zelfs geen rol spelen. Dat geldt ook in bredere economische zin voor alle aanleverende bedrijven, die zorgen voor munitie, voedsel, wapens,

brandstof. Ze hebben belang bij maximaal verbruik van munitie en materieel, anders gezegd, bij de intensieve voortzetting van de oorlog.

Behalve deze negatieve invloed die onlosmakelijk aan het winstbejag verbonden is, wordt ook de rol van het leger, als uitvoerend orgaan van de staat, ondermijnd. In theorie behoort het immers onderdeel te zijn van de buitenlandse politiek, haar ‘voortzetting met andere middelen’, zoals de Duitse strateeg Clausewitz ooit schreef. In een democratie betekent dit dat inzet van het leger uiting moet zijn van de democratische wil van het volk, zoals via het parlement voorgeschreven. Om die reden wordt dan ook in Nederland in de Kamer een serieus debat gevoerd bij elke uitzending buiten Nederlands grondgebied. Als echter commerciële belangen dit proces beïnvloeden wordt de democratie ondermijnd.

GEVOLGEN THUISFRONT

Een deels geprivatiseerd beroepsleger dat ingezet wordt op buitenlandse expedities heeft nog meer gevolgen. Door de afstand van het conflict is er minder betrokkenheid vanuit de burgerbevolking, behalve door de directe familie. De samenleving als geheel wordt alleen indirect geraakt, door de belastingdruk. In Nederland zijn de kosten van een operatie, zeker van de commerciële kant ervan, deels verborgen in de defensiebegroting.

Deze sociale kloof tussen de samenleving en haar bewapende arm maakt de rol van de media veel belangrijker dan in het verleden. TV, radio en kranten, plus de nieuwe

Een opzichter van beveiligingsbedrijf Compass Security begeleidt een transport convoi in Afghanistan

Foto: Adam Ferguson / Hollandse Hoogte

daar zelfs een direct gevaar voor zijn. De plaatselijke regering heeft veelal weinig te zeggen over de inzet en kan haar burgers niet beschermen. Via het systeem van onderhoud – de inschakeling van machtige tussenpersonen als opdrachtgever – wordt dit nog eens verergerd, omdat de verantwoordelijkheid voor de (mis)daden van gewapende milities bijzonder schimmig is. De westerse legerleiding heeft alleen te maken met een hoofdaannemer (een westerse private dienstverlener) en die neemt weer anderen in dienst. Dat is bijvoorbeeld het geval bij de bewaking van NAVO-konvoien in Afghanistan.⁶

SLOTOPMERKINGEN

De privatisering betreft niet alleen de logistieke ondersteuning of de bewakingstaken. Er is nog een bedrijfstak ontstaan, die zeer specialistische functies omhelst. Bijvoorbeeld het besturen en onderhouden van onbemande aanvalsvliegtuigjes. Of het uitbesteden van inlichtingenoperaties aan een privébedrijf. In guerrilla-oorlogen zoals in Afghanistan is de relatie met de burgerbevolking cruciaal. Daar spelen ook niet-gouvernementele organisaties een belangrijke rol, die met privatisering te maken hebben als ze bewaking nodig hebben. Ten slotte is het werk van de hooggespecialiseerde sociale wetenschappers die in dienst van bijvoorbeeld het Amerikaanse leger de bevolking bestuderen als ondersteuning van de contra-guerrillaoorlog van groot belang. De betrokken bedrijven die de contracten verzorgen – een bekende is de RAND Corporation – spelen een cruciale rol in het rekruteren van het gespecialiseerde personeel en het verzorgen van de verbinding met de militaire opdrachtgevers. Zo raken de militaire en civiele werelden steeds meer vervlochten in een kwalijke verstrengeling, waar de plaatselijke bevolking op zijn best niet beter van wordt.

internetgebonden communicatie spelen een beslissende rol in het beeld van het conflict dat voor het thuisfront wordt neergezet. Omdat er slechts een beperkte en indirecte betrokkenheid bestaat via de betrokken familieleden, worden de media zelf ook strijdtoneel. De legerleiding ziet oppositie tegen de buitenlandse inzet als tegenwerking, eigenlijk een verlengstuk van de vijand ginds. Dat betekent dat voorlichtingsadviseurs ook een rol spelen in het verkopen van de oorlog. De gebrekkige betrokkenheid van het thuisfront, gecombineerd met de afstand, maakt het eenvoudig om de berichtgeving te beïnvloeden via gemanipuleerde berichtgeving.⁴

GEVOLGEN IN INZETGEBIED

De deels geprivatiseerde legers kunnen dus vrijer opereren ginds, waar ze dan ook betrokken raken bij mogelijke oorlogsmisdaden. Het meest geruchtmakende recente incident was de schietpartij door contractanten werkzaam bij het bedrijf Blackwater, in september 2007 in Bagdad. Dat kostte aan 17 burgers het leven. De daders verschenen nooit voor een Iraakse rechtbank en werden na een jarenlange procesgang door een Amerikaanse rechtbank vrijgesproken.⁵

Dat illustreert een ander cruciaal probleem: de gewapende contractanten die worden ingezet voor bijvoorbeeld escortetaken zijn niet aan dezelfde regels en controle onderworpen als de krijgsmacht waar ze veelal mee samenwerken. Dat heeft tot gevolg dat deze huurlingen zich weinig aantrekken van de plaatselijke bevolking en

- 1 *The Department of Defense's Use of Private Security Contractors in Iraq and Afghanistan: Background, Analysis, and Options for Congress*; Moshe Schwartz Congressional Research Service January 19, 2010
- 2 Adviesraad Internationale Vraagstukken, *De inhuur van private militaire bedrijven een kwestie van verantwoordelijkheid* no. 59, december 2007
- 3 Beantwoording (27012009) vragen van de leden Van Bommel en Poppe (beiden SP) over bedreigingen van de ISAF-aanvoer-routes naar Afghanistan. (Ingezonden 19 december 2008 met kenmerk 2008Z10079 / 2080908330.)
- 4 Zie bijvoorbeeld het via Wikileaks gelekte: *CIA report into shoring up Afghan war support in Western Europe*; March 26, 2010; http://www.wikileaks.org/wiki/CIA_report_into_shoring_up_Afghan_war_support_in_Western_Europe_11_Mar_2010
- 5 David Isenberg, Good News for Blackwater is Bad News for Industry, in: *The Huffington Post* 1 januari 2010
- 6 Zie noot 3

FLEXIBILISERING ARBEIDSMARKT IS GEEN GOED IDEE

Tekst: Robert Vergeer, medewerker Economische Zaken bij de Tweede Kamerfractie van de SP.

Als we de OESO¹, het IMF en veel gerenommeerde economen moeten geloven, dan heeft Nederland dringend behoefte aan een meer 'flexibele arbeidsmarkt'. De bescherming tegen ontslag is te groot en onze uitkeringen zijn te overvloedig. Ook moeten we zo snel mogelijk van machtige vakbonden af, aldus de standaardredenering van veel economen.

OESO ZEGT HAAR AANBEVELINGEN OP BEWEZEN STELLINGEN TE BASEREN

Het pleidooi voor een flexibeler arbeidsmarkt is een pleidooi voor goedkopere arbeid. De macht van werknemers en hun organisaties zouden moeten worden afgebroken zodat ze geen hoge looneisen kunnen stellen. Goedkopere arbeid leidt dan vanzelf tot meer banen en een lagere werkloosheid. Zo luidt de standaardredenering in de economie. Dit is de redenering achter het pleidooi van onder andere de OESO voor meer flexibilisering.

Als die redenering hout zou snijden, dan zou je verwachten dat in de praktijk blijkt dat landen met bijvoorbeeld minder ontslagbescherming een lagere werkloosheid hebben.

Dat kan onderzocht worden met behulp van gegevens over het verloop van de werkloosheid en de ontslagbescherming voor verschillende landen. De OESO hamert op het belang van dit soort onderzoek, omdat ze volgens eigen zeggen op zoek is naar *evidence based policy*, oftewel beleid dat is gebaseerd op wetenschappelijk bewijs. Een aantal studies waar de OESO het beleidsadvies van flexibilisering op baseert, heb ik in mijn proefschrift onder de loep genomen of nagerekend. Wat blijkt: de resultaten zijn uiterst instabiel. Dat betekent dat kleine, schijnbaar onschuldige veranderingen in de onderzoeksopzet ervoor kunnen zorgen dat de resultaten van het onderzoek omdraaien (zie kader). Het is zelfs mogelijk om 'aan te tonen' dat een **meer flexibele**

arbeidsmarkt leidt tot een **hogere werkloosheid**, op basis van dezelfde gegevens als in het oorspronkelijke onderzoek. Kortom: de 'evidence' is als een kaartenhuis.

WAAROM GELOVEN ECONOMEN ZO HARDNEKKIG IN DE VRUCHTEN VAN FLEXIBILISERING?

Ik heb het in de inleiding van dit artikel gehad over de standaardredenering van economen. Ik noem dit zo omdat economiestudenten vanaf het begin van hun studie moeten leren dat flexibilisering leidt tot een lagere werkloosheid. Ze worden dus getraind om zo te denken. Ze moeten op een tentamen laten zien dat ze dit model beheersen en begrijpen. De meeste referenten van hoogaangeschreven wetenschappelijke tijdschriften hebben ook een dergelijke opleiding doorlopen. En omdat wetenschappers betaald krijgen als ze publiceren in dit soort hoogaangeschreven tijdschriften, hebben economen die niet het standaardmodel onderbouwen of uitbreiden moeite om hun onderzoek gepubliceerd – en dus betaald – te krijgen. Het geloof in het heil van flexibilisering is hardnekkig. Een uitwas daarvan was zichtbaar tijdens de campagne voor de afgelopen Tweede Kamerverkiezingen. In een discussie tussen Emile Roemer en economieprofessor Barbara Baarsma beweerde die laatstgenoemde met droge ogen dat uit economisch onderzoek onomstotelijk blijkt dat flexibilisering gunstig is voor de werkloosheid. Dat zij en veel economen geloven in de flexibiliseringsmythe is een feit, maar dat maakt haar geloof nog niet tot waarheid. De waarheid is dat het bewijs achter de

Robert Vergeer is recent gepromoveerd² op de gevolgen van een flexibeler arbeidsmarkt voor de economische prestaties van ontwikkelde landen. In dit artikel licht hij de conclusie van zijn proefschrift toe. Hij betoogt: het empirisch bewijs voor de stelling dat flexibilisering leidt tot een lagere werkloosheid is als een kaartenhuis. Je hoeft er maar tegenaan te blazen en het bewijs stort in. Flexibilisering is dus zinloos als je de werkloosheid wilt verlagen.

Labour market flexibility, productivity and employment

Robert Vergeer

stelling dat flexibilisering de werkloosheid vermindert, rammelt.

Ons eigen Centraal Planbureau constateerde ook al eerder dat het effect van bijvoorbeeld ontslagbescherming op de werkloosheid niet aantoonbaar is³. Toch weerhoudt dat het CPB er niet van om in de modellen waarmee de verkiezingsprogramma's worden doorberekend doodleuk uit te gaan van de standaarddeniering. Dat is dus in strijd met zijn eigen onderzoeksbevindingen, maar heeft wel grote gevolgen voor de ruimte die politieke partijen hebben bij de opstelling van hun verkiezingsprogramma's.

De kosten van flexibilisering zijn duidelijk. De voordelen allerminst. Waar veel economen het *wel* over eens zijn, dat zijn de kosten van dit beleid. Bijvoorbeeld een grotere terugval in inkomen voor mensen die werkloos worden, meer baanonzekerheid voor werknemers, grotere inkomensverschillen tussen arm en rijk en een lager aandeel van het looninkomen in het nationaal inkomen. Als de kosten zo duidelijk zijn en als die bovendien neerslaan bij de groepen die toch al de laagste inkomens hebben, dan moet het bewijs van de voordelen van flexibilisering wel heel sterk zijn om die kosten te rechtvaardigen. Dat

bewijs is er niet. Flexibilisering is dus geen goed idee.

- 1 OESO is de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, een club van ontwikkelde landen die in opdracht van de regeringen van die landen advies geeft over economisch beleid.
- 2 Robert Vergeer, *Labour market flexibility, productivity and employment*, Delft 2010
- 5 CPB, Employment Protection Legislation - Lessons from theoretical and empirical studies for the Dutch case, in: *CPB document no. 135*, 2006, p. 8.

SAMEN VOOR EEN BETERE WERELD

Tekst: Sjaak van der Velden

Ruim 120 jaar geleden sierde deze prent de voorpagina van *Recht voor Allen*, het blad van de Sociaal-Democratische Partij. Deze partij is beter bekend als de Sociaal-Democratische Bond, een rechtstreekse voorloper van de SP. Het was een tijd van groot optimisme onder Nederlandse maar ook buitenlandse socialisten. In ons land vonden grote stakingen plaats, een jaar tevoren hadden de socialisten zich internationaal met elkaar verbonden in de Socialistische-Arbeiders Internationale en overal werd actie gevoerd voor de achturige werkdag. 1890 was een bijzonder jaar en schonk ons deze alleszeggende afbeelding.

De schepen van het socialisme voeren het gladde ijs stuk waarop de behoudende krachten van het kapitalisme zich staande proberen te houden. Alle tegenstanders van de nieuwe samenleving verdwijnen echter in het koude water. Wanhopig probeert de beurspeculant zijn zakken geld bij elkaar te houden, de generaal grijpt vertwijfeld naar zijn hoofd, de geestelijken gaan koppie onder en de vertegenwoordigster van het ook toen al zeer dure koningshuis slaat de handen voor het gezicht. In de verte is zichtbaar hoe drommen mensen de fabriek met rokende schoorsteen verlaten om zich bij hun strijdmakkers te voegen. Strijdmakkers die zich met verbeterd gezichten een weg banen naar een betere samenleving. De strijd is duidelijk geen pretje. De ijsschotsen moeten op afstand worden gehouden om het zinken van de boot te voorkomen. Met een vlegel of goedendag houdt een van de mannen aan boord de vijand op afstand.

Socialisten vonden de strijd voor het socialisme een rechtvaardige zaak, maar ook een kwestie van vergelding. Niet voor niets draagt de dame op de voorplecht, die trots de verbroken ketenen omhoog steekt, de naam van

Nemesis, een wraakgodin uit de Griekse mythologie. Wie we echter ook in haar zien is de vrouw die symbool stond voor de Franse revolutie, Marianne. De Marianne uit het liedje:

*Ik ben Marianne, proletaren!
Mijn naam is overal bekend.
'k Draag op mijn losgebonden haren
de rode muts der vrijheidsbent.
Ik ben uit het ruwe volk geboren.
De dag, als 't uur der vrijheid slaat,
zal hij als man mij toebehoren,
die 't moedigt aan mijn zijde staat.*

Voor de strijdende mannen stond er blijkbaar meer op het spel dan vrijheid...

Moderne socialisten zullen een deel van de symboliek uit de afbeelding misschien niet meer van toepassing vinden op de huidige situatie. Er zijn tegenwoordig immers journalisten die aan onze kant staan, dus de pers is niet meer uitsluitend een vijand. De gewelddadigheid van de om zich heen slaande man met de vlegel spreekt waarschijnlijk ook niet veel mensen aan. Ook bestaan er vandaag de dag progressieve geestelijken en is prostitutie, mits vrijwillig, niet meer iets waar socialisten zich te allen tijde

tegen verzetten. Onze Kamerleden maken zich ook minder druk over het koningshuis dan de eerste socialisten in de Kamer deden, die demonstratief 'Leve de Republiek' riepen.

De kern van het kapitalisme, de macht van beurs en grootkapitaal die worden ondersteund door het militarisme, dat zijn echter zaken die een rechte lijn trekken van toen naar nu. Wat dat betreft is er niet veel veranderd en nog een lange weg te gaan.

Wat ook niet is veranderd, is de andere grote les die uit de prent naar voren komt. De bevrijding van de arbeiders moet hun eigen werk zijn. Niemand kan voor de arbeiders het socialisme vestigen, iets wat bijvoorbeeld de Russische en Chinese communisten dachten wel te kunnen. Mensen moeten het zelf doen. Maar ze kunnen dat niet alleen. Alleen door organisatie, door samenwerking in vakbonden, socialistische partijen of actiecomités zullen mensen kans zien de negatieve krachten van het kapitalisme te temmen en voor een betere wereld te strijden.

HET RIJKE ROOIE LEVEN

DEEL 60

WIENS VRIJHEID EN WELKE VERANTWOORDELIJKHEID?

HANS VAN HEIJNINGEN
Algemeen secretaris

‘Vrijheid en verantwoordelijkheid’ luidt het motto van de nieuwe regering. Dat klinkt mooi en maar weinig mensen zullen daar spontaan ‘boe’ tegen roepen. Maar wat wordt daar nu precies mee bedoeld? In de inleiding op het regeerakkoord - die overigens de lengte van deze column heeft - lezen we dat we onze kinderen niet met onze schulden op zullen zadelen, dat de overheid weer (?) een bondgenoot van de burgers moet worden (door te snijden in taken en subsidies en de bestuurlijke drukte te verminderen), dat wie grenzen stelt grenzen moet handhaven, dat de overheid alle burgers en ingezetenen van ons land gelijk behandelt en dat zij internationale verdragen respecteert. Als rechts politiek pamflet is de inleiding geslaagd; vakkundig wordt er om de hete brei heengedraaid terwijl er tegelijkertijd daadkracht van uit lijkt te gaan (3000 extra agenten, ruimte voor ondernemerschap, voldoende handen aan het bed). Maar als inhoudelijk richtsnoer voor de megabezuinigingen van 18 miljard en voor het bestuur van ons land de komende vier jaar, is ‘Vrijheid en verantwoordelijkheid’ flinterdun. Het overtuigt niet als het gaat om de wezenlijke vraag ‘Hoe staan wij er nu voor, hoe verdelen we de pijn, en waar

zetten we de komende jaren op in zodat Nederland een plezieriger land wordt?’. Op die vraag wordt geen antwoord gegeven, wat maakt dat we in het beste geval een kabinet krijgen dat op de winkel past. Ik hoorde het Rutte zeggen toe hij terugkwam van de koningin met de opdracht om een kabinet te formeren. ‘Moet u eens luisteren, zo ingewikkeld is het ook allemaal niet. Ik sta voor de taak om de mensen te vinden die datgene wat wij met drie partijen afgesproken hebben, de komende tijd gaan uitvoeren. Daar komt het in essentie op neer’. Visie, hoezo visie? Niks gelul, gewoon aan het werk.

Voordat we dat doen, toch nog één vraag wat mij betreft. Wie is er volgens de nieuwe regering verantwoordelijk voor het feit dat het huishoudboekje van de staat zo uit balans is? Helaas, pindakaas, een direct antwoord daarop ontbreekt. Het probleem zou voortkomen, zo lezen we op pagina 15 van het regeerakkoord, uit de vergrijzing, de kredietcrisis en de Europese schuldencrisis. Aan de lezer de uitdaging daar de verantwoordelijken voor aan te wijzen. Daar gaan we dan: de ouderen die langer leven dan voorzien, alle Nederlanders omdat we allemaal deel uitmaken van het financiële systeem en de Grieken, Spanjaarden en Portugezen die al jaren op de pof leven.

Wij van de SP zien dat anders. De crisis is veroorzaakt door de neoliberalen die het kader van toezicht, controle en handhaving van het financiële wereldsysteem af hebben geschaft en het financiële stelsel in een casino veranderd hebben. Het spelen en gokken met geld heeft ertoe geleid dat het systeem - dat in eerste instantie bergen gouden eieren voor de elite opleverde - klapte en gewone mensen overal ter wereld voor de ellende opdraaiden doordat zijn hun huis, hun baan, hun loon of hun uitkering kwijtraakten of daar fors op in moesten leveren.

Vanuit de logica van rechts (VVD,

CDA en PVV) is de crisis niemand's schuld en mag van iedereen een bijdrage gevraagd worden om het gat dat in 's lands financiën geslagen is, te dichten. Wij van de SP vinden echter dat de grootverdieners de rekening van het gebroken serviesgoed moeten betalen (de bankeigenaren, bonusslurpers en villabezitters).

Wie de maatregelen in het regeerakkoord op een rijtje zet, kan niet anders concluderen dan dat er van een gelijkmatige verdeling van de pijn geen sprake is bij Rutte, Verhagen en Wilders. Los van het feit dat de mensen met veel geld 19% BTW moeten betalen op de aankoop van kunst of het bezoek aan de opera of het theater, zijn het uitsluitend de mensen die minder dan 50 duizend euro per jaar verdienen die de rekening gepresenteerd krijgen. Uitkeringsgerechtigden leveren € 2.000 per jaar in; zieken betalen meer premie en krijgen een hoger eigen risico, terwijl het basispakket ingekrompen wordt; ambtenaren worden op de nullijn gezet; bij uithuisplaatsing van je kind door jeugdzorg een eigen bijdrage van € 3.400. Bij één ding - ieder mens heeft zijn eigen kwetsbaarheden - heb ik hard gevloekt. ‘Het kabinet wil toe naar één regeling voor de onderkant van de arbeidsmarkt, die de WWB, Wajong en WSW hervormt. Hierdoor kunnen de gemeenten meer mensen laten participeren, budgetten gericht en effectiever inzetten en kosten besparen’. Achter deze mooie woorden, gaat een harde realiteit schuil: 30.000 mensen in de sociale werkplaatsen dreigen hun beschermde werkomgeving kwijt raken.’ Mijn neef Gerard, die het syndroom van Down heeft en in de WSW zit, wordt misschien de sjaak.

‘We schrijven niemand af, maar spreken iedereen aan. Een baan is immers de beste sociale zekerheid. Natuurlijk zorgen we samen voor wie echt niet mee kan doen’, lees ik in het voorwoord. Mag ik even een teiltje?